

היבטים לשוניים בפרשת בהעלותך פג

הגליון מוקדש לרבם של ישראל הרב גרשון אדלשטיין ז"ל לימד וריבץ תורה כל חייו, את שיעורו האחרון הכין זמן קצר לפני מותו. יהי זכרו ברוך. וברוך דיין האמת.

דקדוקי קריאה וטעמים והדרכה לקורא בפרשת בהעלותך בהפטרה ובראשון של שלח

ח ב **בְּהֶעֱלִיתָ**: העמדה קלה בה"א ובלמ"ד והתי"ו בשוא נע, יש לקרא: בה-על-תך

ח ו **הַלְוִיִּם**: הלמ"ד בשווא נח לאורך כל הפרק ולאורך כל המקרא כולו

ח יג **וְהֶעֱמַדְתָּ**: העמדה קלה בה"א

ח יד **וְהָיוּ לִי**: טעם נסוג אחור לה"א

ח טו עליית שני

ח **וְאַחֲרֵי-כֵן**: העמדה קלה באל"ף והח"ת אחריה חטופה ולא בשווא נח

ח יח **וְאַקַח אֶת-הַלְוִיִּם**: כך היא ההטעמה הנכונה¹

ח כד **לְצַבָּא**: הבי"ת רפויה

ח כה **מִצְבָּא**: הצד"י בדגש חזק ובשווא נע

ט א עליית שלישי

ט ב **וַיַּעֲשׂוּ**: הוא"ו בשווא נע, וא"ו החיבור בלשון עתיד. **אֶת-הַפֶּסַח**: הפ"א קמוצה על אף

שאינה מוטעמת באחד המפסיקים העיקריים הקיסרים: אתנח או סו"פ

ט ג **וּכְכֹל-מִשְׁפְּטָיו**: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי

ט ח **וְאַשְׁמְעָה**: המ"ם בשווא נע ובמלרע. **מֵה-יְצֹנָה**: היר"ד ללא דגש ובשווא נע, כך במדויקים

ט י **כִּי-יְהִי-טָמֵא**: תיבת יְהִי מוקפת ולא במונח. **לְנַפֵּשׁ**: הלמ"ד בקמץ, לא

בשוא. **וַעֲשֵׂה פֶסַח**: טעם נסוג אחור לע"ן, כן הדבר גם בהמשך פס' יד

ט טו עליית רביעי

ט **כְּמֵרְאֵה-אֵשׁ**: יש להקפיד על הפרדת התיבות

ט יז **יִשְׁכֹּן-שָׁם**: הכ"ף בקמץ קטן

ט יט **וּבַהֲאָרֶיךָ**: הבי"ת בשווא נח והעמדה קלה בה"א, יש לקרוא וב-ה-אריך

¹ בתוכנת מפעל הכתר בר-אילן: וְאַקַח אֶת-הַלְוִיִּם בניגוד לרוב ככל המקורות.

י יא עליית חמישי

י כ וְעַל-צָבָא מַטֵּה בְנֵי-גֵד: היחיד שמוטעם טפחא-מונח-אתנחתא

י כו בְּזַעֲרָן: עי"ן בקמץ חטוף (קטן) וכן לעיל

י לד בְּנִסְעָם: הנ"ן בקמץ קטן

י לה עליית ששי

קומה: במלרע²

י לו שׁוּבָה: במלרע. רַבְבוֹת: כאן המקום היחיד בתורה שהבלי"ת בשוא נע (בכל מקרה לא

בחטף!) בשאר המקומות – בשווא נח

יא א וַיָּחַר: במלעיל. וְתֹאכַל: במלעיל

יא ד וְהֶאֱסַפְסַף: האל"ף אינה נשמעת

יא ו בְּלִתִּי אֶל-הַמֶּן עֵינֵינוּ: יש להקפיד, כבכל מקום אחר במקרא, על קריאת העי"ן, אחרת

זה משנה את המשמעות. כן הדבר גם בפסוק הבא וְעֵינֵנוּ, שאז יש בכך כדי לשוות משמעות

הפוכה על פי תורה קדומה ההטעמה צ"ל בְּלִתִּי אֶל-הַמֶּן עֵינֵינוּ

יא ח שְׁטוֹ: במלרע, זו הכרעה קשה. אבל נדמה שכן מפורש במנחת שי, אף שמביא את אור תורה המפקפק, אבל גם הוא מוכן "לקבל אם זו קבלה". בחלק מהדפוסים, תלישא נוספת מעל

השי"ן לסימון מלעיל. בַּמְדָּכָה: הדלי"ת בחולם ולא בשורק טַעֲמֹ: העי"ן בשווא נח, אין

לבטא אותה כאילו היא מנוקדת בפתח או בחטף פתח

יא יא לָמָּה הִרְעַתְ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא-מִצָּתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ: תיבת לָמָּה הראשונה מלרע והמ"ם רפויה; השנייה, מלעיל והמ"ם דגושה³.

יא טו אַתָּ-עֲשֵׂה לִי: טעם נסוג אחור לעי"ן. הִרְגֵנִי: הה"א בקמץ קטן

יא יז וַיִּרְדְּתִי וְדַבַּרְתִּי וְאַצְלִתִּי וְשִׁמְתִּי: כולם במלרע!

יא יח וְאֶל-הָעָם תֹּאמַר: כך היא ההטעמה הנכונה⁴

יא כ לְזָרָא: במלרע

יא כד וַיֵּצֵא מִשֶּׁה: תיבת מִשֶּׁה בזקף ולא ברביע

יא כה וַיֵּאָצֵּל: במלעיל האל"ף אינה נשמעת

יא כו הָאֱהָלָה: ההטעמה באל"ף! בעניין זה הרחבנו בעבר⁵

יא כז וַיִּגַּד: במלרע

יא כח מִבְּחָרָיו: הבי"ת בשווא נע. המנקד בפתח משנה משמעות

יא כט הַמִּקְנָא: המ"ם בשווא נע, החטף המופיע בחלק מהדפוסים אינו אלא להורות על הנעת השווא

² התיבה שלאחריה פותחת באות גרונית (שם אדנות) והיא זו "שמושכת" אליה את ההטעמה של תיבה זו למלרע במקום מלעיל, וכן לגבי שׁוּבָה

³ ה'למה' הראשון מחובר בטעם מחבר לאות גרונית שמושכת את הטעם למלרע (השווה י לה-ו), השני מתנהג כמלת לָמָּה רגילה.

⁴ לפי סימנים ואחרים ההטעמה היא וְאֶל-הָעָם תֹּאמַר ברשימות "מאורות-נתן" מצוין שבכא"צ ההטעמה היא וְאֶל-הָעָם תֹּאמַר

⁵ די לציין שאין שום ספר בעולם שמסמן אתנח בלמ"ד! ואין לחוש לגרסתו של "איש מצליח"

יא ל עליית שביעי

יא לא וַיִּגְזַר שְׁלוֹיִם מִן-הַיָּם: יש להקפיד על הפרדת התיבות, בתיבת שְׁלוֹיִם השי"ן שמאלית ובפתח ולא שוואית

יב ב הֵלֵא גַם-בָּנֹו דְבַר: טעם טפחא בתיבת הֵלֵא

יב ו בַּמְרָאָה: האל"ף קמוצה בניגוד לפסוק ח וּמְרָאָה, שם האל"ף בסגול

יב ח לְדַבֵּר בְּעֵבְדֵי בְמִשָּׁה: טעם טפחא בתיבת לְדַבֵּר

יב ט וַיִּחַר-אַף: העמדה קלה ביו"ד. וַיִּלְךְ: במלרע

יב יא תִּשָּׁת: במלרע

יב יד מפטיר

וְאַבְיָה: בפשטא, לא בקדמא

יב טו עַד-הָאָסָף: במקף לא במרכא

הפטרות בהעלתן זכריה ב יד – ד ז:

ב יד רָנִי: הרי"ש בקמץ חטוף (קטן), הטעם בנו"ן מלרע. הַנְּנִי: הנו"ן בשוא נח

ב טו וְשִׁכַּנְתִּי: מלרע. וְהָיוּ לִי: טעם נסוג אחור לה"א. וַיִּדְעָה: העי"ן בפתח

ב טז וּבָחַר: אין טעם נסוג אחור

ג ז וְגַם תִּשְׁמַר אֶת-חֲצֵרֵי: טעם טפחא במילה וְגַם. מְהֻלְכִים: הה"א והלמ"ד בשוא: הראשון נח (נשמעת כה"א במפיק), והשני נע

ד א כָּאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲזֹר מִשְׁנָתוֹ:

טפחא במילה כָּאִישׁ ובמילה מִשְׁנָתוֹ דגש חזק בשי"ן (מלשון שינה)

ד ב וְגָלָה: במפיק

ד ז חֲזַן חֲזַן: אין פסק בין התיבות

ראשון של שלח:

יג ג רָאִשֵׁי: הרי"ש קמוצה

יג ד שְׁנֵי במנחת שבת

יג ח לְמִטָּה אֶפְרָיִם: מוטעם במרכא-טפחא

יג יד בֶּן-וּפָסִי: הוא"ו בקמץ קטן

יג יז שלישי במנחת שבת

כ הִישָׁבָה: היו"ד בצירי ולא בסגול

מלוא העומר. בַּהֲעֵלְתָּךְ אֶת הַתֵּירוֹת. ופירש"י: מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה עומד הכהן ומטיב הנרות. וכבר הקשו דהרי גבהה של המנורה הוא רק י"ח טפחים, וא"כ מדוע צריך מעלה. אך יתכן לפי מה שאמרו (סוטה לח.) דאינו ראוי לכהן גדול להגביה ידו למעלה מן הציץ, לכן אמר יִדְבֵר אֶל אֶחָדָם שֶׁהוּא כֹהֵן גָּדוֹל, דאינו ראוי שיגביה ידו למעלה מן הציץ, לכן

ב'העלותך' דייקא, דלכן צריך מעלה לפני המנורה, כדי שלא יצטרך להגביה ידו למעלה מן הציץ.

בגליון בהעלותך פא הובאו דברי הרב גור אריה צור. בדבריו הביא את המשנה ועל דרך הצח, ליכא מילתא דלא רמזי באורייתא. וכן תרמוז המילה ב'העלותך' למשנה בתמיד פ"ג משנה ט': מי שזכה בדשון הפנורה, נכנס ומצא שני נרות מזורחים דולקים, מדשן את השאר [חמש מערביים] ומניח את אלו [את השניים] דולקין במקומן. מצאן [את השניים] שכבו, מדשנן וחוזר ומדליקן מן הדולקים, ואם אין הנרות דולקים, מדליקן מפוזבז העולה: ובשאר [חמש] הנרות מצאן שכבו אינו מדליקן עד הערב: כאן הוא מוסיף על דרך הדרש וישא משלו ואלו הן רמזי המשנה מן התיבה ב'העלותך'.

ב - יורה על ב' נרות,

ה - יורה על ה' נרות,

ע - יורה על מערב, שהחמש היו בצד מערב, והוא מלשון ערב, שבערב היה מדליקן,

ל - במילוייה למ"ד. ל"מ נוטריקון לא מדליק [לא מדליק את החמש המערביות עד הערב], והאות ד' [של הלמ"ד] תרמוז ל דשן. שרק מדשנן] ת ד - תדליק את השנים המזרחיים אם הם כבויים.

וכשם שהאות ב' קודמת לאות ה' בתיבת ב'העלותך' כן יקדימו שתי הנרות המזרחיים לחמש המערביים לענין ההדלקה.

עוד שנינו שם במסכת תמיד פ"ג משנה ט':

ואבן היתה לפני הפנורה ובה שלש מעלות, וגו'.

ומפרש ר' עובדיה מברטנורא ובה שלש מעלות. כנגד שלש העלאות שכתובות בפנורה, ב'העלותך' את הנרות, ו'העלה' את גרתיקה (שמות כה, לו), ו'העלת' גר תמיד (ויקרא כד, ב).

ולעומקו של מקרא ינתן טעם נוסף מדוע היו ג' מעלות. בהיות המנורה כנגד החכמה האלקית של התורה, ירמוז בזה למה שאמרו חז"ל [תנא דבי אליהו רבא פ' כ"ה] חז"ב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב. לכן נעשו ג' מעלות, כנגד אברהם יצחק ויעקב שישאף כל אחד להגיע לדרגתם.

ועוד יכוון הכתוב בדרשת ג' מעלות המנורה לדברי ר' יהושע בן לוי [קידושין ל עמ' א] אמר ריב"ל כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב.

והיינו ג' מעלות הרמוזות בהעלאת אש המנורה, כשמלמד את בן בנו תורה, והם ג' דורות, שבהם מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מסיני.

ולעומקו של מקרא יאמר בדברי ר' יהושע בן לוי שמעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מסיני, יהיה פירושו: כשם שמעלה על הסבא כן מעלה על הנכד כאילו קבלה מסיני. שהנכד יעלה במעלות התורה והיראה להגיע למעשה אבותיו לקיים קבלת התורה כנתינתה מסיני.

עד כאן התבאר מדוע דווקא ג' מעלות היו במנורה.

ועוד ינתן טעם מדוע היו המעלות דווקא מאבן. שהמנורה כאמור היא כנגד חכמת התורה הנמסרת ממש רבנו לכל הדורות מאב לבן. ולכן אמרה המשנה שהמעלות היו מאבן. שהיא נוטריקון אב-בן. וכנ"ל כר' יהושע בן לוי שבזה מתחברים הג' דורות של אב-בן.

ועל דרך הצח, יאמר שעל כן ניתנה התורה על לוחות אבן, שתהיה מסירתה מאב לבן ומהבן לבנו עד סוף כל הדורות. נמצא שלכולם מסירת התורה היא כנתינתה מסיני.

ועוד לעניין בְּהֵעֲלִיתָ אֶת חֲנֻכַּת כִּנְגַד וְלֹא-תִעָלֶה בְּמַעֲלֵת עַל-מִזְבְּחִי

יש לעיין מדוע בַּכָּבֶשׂ העולה למזבח הנחושת, הקפיד הכתוב (שמות כ"ג) וְלֹא-תִעָלֶה בְּמַעֲלֵת עַל-מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא-תִגָּלֶה עֲרוֹתָךְ עָלָיו, ובמנורה לא רק שלא הקפיד אלא אדרבה ג' מעלות היו שם. והרי בַּכָּבֶשׂ פירש"י ולא תעלה במעלות, כשאתה בונה כָּבֶשׂ למזבח, לא תעשהו מעלות מעלות, אלא חלוק יהא ומשופע אשר לא תגלה ערותך. שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך, ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש, שהרי כתיב וַעֲשֵׂה לָהֶם מְכַנְסֵי בָד (שמות כח, מב), מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא, ואתה נוהג בהם מנהג בזיון וגו'.

ויש לשאול, אם כן, מדוע במנורה לא הקפיד על עליה במעלות.

ותגדל הקושיה שהרי המזבח שאסר בו הקב"ה מעלות, הרי הוא מחוץ לבית המקדש, והמנורה שיש בה ג' מעלות נמצאת היא בתוך הקדש מול קדש הקדשים, ואיך לא הקפיד בה הכתוב על מעלותיה, שיש בזה כביכול מנהג בזיון מדין קל וחומר.

ובשימת לב יש לומר שחילוק יש בין כבש המזבח ובין מעלות המנורה.

שהכבש במזבח היה משמש לא רק לעלייה אליו, אלא חלק מעבודת הקרבת הקרבן. שהיו מניחים עליו את אברי הקרבן ומולחין אותו שם טרם הקטרה באש. ומשם מעלין אותו להקטרה. יוצא איפוא, שעצם העלייה על הכבש היא חלק מהעבודה, ולכן הקפיד הכתוב ביותר אֲשֶׁר לֹא-תִגָּלֶה עֲרוֹתָךְ עָלָיו בזמן העבודה. ואצל המעלות שלפני המנורה, העלייה במעלות היא לא חלק מהעבודה, אלא נתינת אפשרות לכהן להדליק, יען היתה גבוהה. והעלייה במעלות אינה עיקר העבודה במנורה, לכן לא הקפיד הכתוב במעלות אל המנורה טרם העבודה. אבל בכבש, שהעלאת הקרבן עליו היא חלק מהעבודה, אם כן הקפיד הכתוב שלא תגלה ערותך עליו ושלא ינהג מנהג בזיון בזמן העבודה.

ועל דרך הסוד, שרש המילה בהעלתך הוא עלה, והוא אחד מע"ב שמות הק' היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט שבפר' בשלח (יד, יט-כא), והוא המלאך הממונה על כל עליות רוחניות שבתורה.

ועל ידו השם הק' עלו, מע"ב שמות, וגם הוא יוצא מע"ב שמות הנ"ל, וכן מובא בזה"ק שהוא כנגד העליה ממצרים.

ועל ידו השם הק' עאל מע"ב שמות, הממונה להעלות את האדם מתהום הנשיה, וזה שהבטיח הקב"ה ליעקב אבינו וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עִלָּה (בראשית מו, ד), והיינו שישלח לו מלאכיו הק' אֶעֱלֶךָ וגם עִלָּה להעלותו ממצרים, ויחד עם השם הק' עלו, להעלות את כל בני ישראל ממצרים.

ואשר על כן חִבְּרוּ יחדיו המלאכים הק' האלה להיות ממונים על העלאת הנרות והעלאתם של כל בני ישראל, ולהיות עם אהרן בעת אשר העלה את נרותיה של המנורה, להיות השלהבת עולה מאליה, ומעלה אתה את בני ישראל בכל הדורות ברוחניות ובגשמיות. וזה נרמז במילה בְּהֵעֲלִיתָ.

ועוד יש לומר, על דרך המוסר והאמונה, אומר לך הכתוב שבהעלותך את נר ה' נשמת אדם שֶׁבָּדָּ לַמְדַרְיָגוֹת רוחניות עליונות, אתה מעלה אתך את כל הנרות של כל נשמות ישראל וְאֵתָן אֵת כָּל הָעוֹלָם כּוֹלוֹ. ונרמזו בזה שְׁבַעַת הנרות כנגד שבעים אומות. וכשם שֶׁפָּרִי הַחֵג הָעוֹלָם עַל הַמִּזְבֵּחַ, מכפרים על שבעים אומות, כן הדלקת הנרות מאירה בהם את קדושת ישראל.

ויהי ערך הדברים כך: בהעלתך את הנרות של נשמתך ונשמות כל עם ישראל, אל מול פני המנורה יאירו גם כל נפשות שבעים אומות להיות שלהבת האמונה באדון הכל מאירה גם בהם, להעלות קרנם של ישראל בעיניהם.

והם שמונת הנרות המאירים בחנוכה, האחד כנגד ישראל והשבעה הנותרים כנגד שבעים האומות, שעל ידי השלהבת העולה מאליה בתוככי נשמות עם ישראל, יאירו ויתנוססו מאליהן נסי ה' אשר נתן לנו להתנוסס בהן ולהרבות האור בעולם גם כנגד העולם כולו.

ועל דרך הצח והלשון, בְּהֶעֱלִיתָ אֶת-הַנֵּרוֹת כְּתִיב הַנֵּרוֹת חֹסֵר ו'. ובהמשך הפסוק כתיב מלא עם ו' יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת. כי הו' תורה לעולם על קשר עם הקב"ה. ולכן בטרם יועלו הנרת שהם כנגד ישראל, נכתבות הן בלא ו' בְּהֶעֱלִיתָ אֶת-הַנֵּרוֹת. ולאחר העלאתן נקראות עם ו' יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת, שהעלאתן מקרבתן אל אביהם שבשמים. ומה שכתב בהמשך שוב בלי ו' וַיַּעַשׂ בֶּן אֶהֱרֹן אֶל-מֹול פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הַעֲלָה נְרֹתֶיהָ, כי עתה כבר עלו והתקרבו נשמות בני ישראל אל אביהם שבשמים, והכתוב מעיד בהם שהם נְרֹת-יָהּ. והיינו דכתיב: נְרֹתֶיהָ.

ובשימת לב, באומרו הַמְּנוֹרָה כְּתִיב עם ו'. אֶל-מֹול פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת. שבזה רמז הכתוב לנר האמצעי שהוא כנגד אורו של הקב"ה, שהוא אורו של עולם, הוא אורן של ישראל. וישראל הם כנגד שאר הנרות אשר שלהבותיהן נראות פונות ומשתחוות אליו ואומרות [ישעינו כה, ט] זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ נְגִילָה וְנִשְׁמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ.

יא ד זרע שמשון. מִי יֶאֱכֹלוּ בָּשָׂר. יש לבאר מדוע דוקא לאותו הדור נאסר אכילת בשר תאווה, ולא אסר כן על דורות הבאים. דזה משום דאותו הדור זכו לראות את הקב"ה על הר סיני פנים בפנים ולשמוע את קולו, לכן אין מן הראוי שישלוט בהם רימה ותולעה. וכן אמרו חז"ל (פרקי דר"א פרק מ"א) שאותו הדור שקבלו התורה, לא שלטה במותם רימה ותולעה, ע"ש. ולכך צוה עליהם שלא יאכלו בשר שמרבה רימה, כדאיתא באבות (פ"ב מ"ז) 'מרבה בשר מרבה רימה', והיינו דכיון שזכו שלא ישלטו בהם רימה ותולעה בזכות מתן תורה וגילוי השי"ת שהיה להם, ולכך נצטוו ג"כ שלא לעשות פעולות שמרבות את הרימה. אמנם אכילת בשר קדשים התיר להם, היות דזה דבר קדוש, וכפי שכתבו המקובלים (ע' ראשית חכמה שער הקדושה פט"ו) שכל מה שהאדם אוכל בסעודת מצוה, אינו נעשה מזה רימה. וענין זה לא שייך בדורות הבאים, כי לא זכו לראות את גילוי ה', ובודאי דישלוט בגופם רימה, ולכך אין שום סיבה לאסור עליהם את אכילת הבשר אף שזה מרבה רימה, שהרי בין כך ישלוט בגופם רימה לאחר מותם. ועוד י"ל מדוע דוקא באותו הדור אסר הקב"ה לאכול בשר לתאווה, דהיות דהם נדבקו בהקב"ה במעמד הר סיני, וכפי שמעיד הכתוב יִצְאֲתָם תְּדַבְּקִים בְּחַ' אֱלֹהֵיכֶם (דברים ד, ה'), לכן אסר להם את הבשר כדי שלא יתמשכו אחרי היצה"ר, דאמרו (ברכות לב), דיצה"ר מתעורר ע"י אכילת הבשר, וכל זה שייך רק בדור דיעה שקבלו את התורה בהר סיני פנים בפנים, ולא בדורות הבאים, לכך לא נאסר על דורות שלא היו במתן תורה אכילת בשר תאווה.

א"ה. עי' בבלי חולין יז א שיש מאן דאמר שבמדבר יכלו בני ישראל לאכול נבלות (בשר נחירה), ורק בשר שחוטה הותר להם רק אם יקריבו קרבן. ולכל הדעות בשר חיה שאינה ראויה לקרבן לא נאסר להם. גם בשר עופות לא נאסר להם, וגם לא בשר בהמות בעלי מומין.

זרע שמשון סוף הפרשה. וְחַנָּה מְרִיס מְצַרְעַת כְּשֶׁלָּג. הטעם שלקו מרים ואהרן בנגעים, נראה משום שחשדו את משה רבינו בגסות הרוח, ועונשו של גסות הרוח הוא נגעים, כדאמרו (ערכין טז). שהנגעים באים על גסות הרוח. ולכך מדה כנגד מדה לקו הם בנגעים.

דפי בר-אילן פרשת בהעלותך פג

לא תלך רכיל בעמך יונה בר-מעוז

לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.

המאמר נכתב מתוך רגשי תודה לה' על נישואיו הקרובים של נכדי נעם אפרים לבחירת ליבו הודיה סגל. יעזרם ה' ויקימו יחד בניין עדי-עד שיהיה מעון נאמן לשכינה.

סיפורה של צרעת מרים מלמד בראש ובראשונה כי אין לפני הקדוש ברוך הוא איפה ואיפה; אין הוא נושא פנים לאנשים הקרובים אליו, שכן הוא מעניש בחומרה רבה את מרים על אף שהיא נביאה. מסקנה זו עולה גם מן העובדה שיש חובה לזכור את סיפורה של מרים כנאמר בספר דברים, ויתרה מזאת, חובת הזכירה מנוסחת באותן המילים שבהן יש לזכור את סיפור עמלק שפגע בישראל: "זָכֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (דברים כד, ט); "זָכֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלָק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (שם כה, יז).

אלא, שיש הבדל עקרוני בדרך שבה נזכרים שני הסיפורים בספר דברים. בסיפור מרים עלינו לזכור מה עשה ה' למנהיגה האהובה ורבת זכויות, אך בצמוד לחובת הזכירה אין פירוט של מה שנעשה עימה ומה עלינו לזכור. אמנם בפסוק הקודם יש רמז למי שידוע את הסיפור: "הַשֹּׁמֵר בְּנֹעַ הַצְרַעַת לְשֹׁמֵר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כְּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת", אבל אין אומרים לנו איך להישמר כדי שלא נגיע למצבה. לעומת זאת, במצווה בדבר עמלק עלינו לזכור מה עשה לנו אויב בזוי, והפסוקים הבאים אחרי מצוות הזכירה מבארים את שפלותו המוסרית, דבר שלא הודגש בסיפור המקורי, כי אנו חייבים לזכור את רוע מעלליו כדי לבערו כליל מן העולם.

נשאלת השאלה, אם יש חובה לזכור את סיפור מרים, מדוע בכל זאת הקב"ה מכסה בספר דברים את פרטי חטאה?

למעשה, אנו רואים שמצוות הזכירה של סיפור מרים חושפת ומסתירה בעת ובעונה אחת, בדומה לסיפור המעשה עצמו בפרשתנו. נראה שהכתוב בדברים נמנע מרכילות, ורק רומז לחטאה, ובכך מדגים ומעצים את האיסור "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט, טז), שבו חטאה מרים בסיפור המקורי. אך גם שם החטא אינו ברור, כי בשל הדיווח הקצר והחידתי אין אנו מבינים מה היה עיקר תלונתה של מרים על משה אחיה. מן הצד השני, העם בוודאי לא שמע את הרכילות הזאת, שכן הכתוב מדגיש שה' שמע:

וַתִּדְבֹר וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכֹּהֲנִית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כִּשִׁית לָקַח. וַיֹּאמְרוּ חֲרָק אֵף בְּמִשְׁחָה דָבַר יְיָ הֲלֹא גַם בָּנוּ דָבַר וַיִּשְׁמַע יְיָ.

על כן גם בחובת הזכירה אין העם צריך לדעת מה אירע בדיוק.

אנו מבינים את טענת ההקבלה שעשו מרים ואהרון בין נבואתם לנבואת משה, אך הטענה הראשונה שלהם סתומה, וניסוחה נראה אף כחזרה יתרה: "עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכֹּהֲנִית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כִּשִׁית לָקַח". בגלל תגובת ה' אי אפשר לפרש כמשמעו שמרים כעסה על משה משום שנשא אישה כושית,⁶ כי המסקנה שתעלה מדברי ה' תהיה מנוגדת לרוח התורה. אם ה' אומר שנבואת משה נעלה מעל כל נבואה של נביא בעם ישראל, המסקנה לא תוכל להיות שמותר לו לנהוג בענייני אישות בשונה מנביאים אחרים. אדרבה, חוקי הנישואין בתורה מראים, שככל שאדם נעלה מחברו כך גדלה ההגבלה שמוטלת עליו בבחירת אישה; הן מלכתחילה, איסורי העריות של עם ישראל נרחבים משל בני נח, והן במקרים מיוחדים, כגון האיסורים הנוספים על כל כוהן המשרת בקודש, ובמיוחד על הכוהן הגדול, שנכנס לפני ולפנים, שנותרה והותרה לו אפשרות אחת בלבד.⁷

בעל כורחנו נקבל את מסורת חז"ל שמדובר על יחסי האישות בין משה לציפורה,⁸ אך הדברים רק נרמזים, שכן התורה אינה צהובון. מרים חושדת באחיה שהתנהגותו בתחום זה

⁶ כך פירש שמואל דוד לוצאטו. הוא גם מסנגר על משה על שנשא אישה כושית ולא מבנות ישראל: "ואולי לכך לא רצה להתחתן עם בת ישראל, כדי שלא יוכלו בניו בעזרת קרוביהם להשתרר על הציבור" (פירוש שד"ל על חמשה חומשי תורה, תרגם פנחס שלזינגר, ירושלים, תשכה הערה עמ' 458). יעקב ליכט העלה גם את האפשרות שמדובר על אישה כושית שנשא משה בטרם הגיע למדין, כמסופר אצל יוסף בן מתתיהו ובמקורות אחרים (ראו: פירוש על ספר במדבר, כרך ב, ירושלים תשמ"ה, עמ' 37).

⁷ ובהדגשה יתרה: והוא אִשָּׁה בְּתוּלָיָה יָקַח: אֲלֵמָנָה וְגֵרוּשָׁה וְחִלָּה זָנָה אֶת אֱלֹהֵי יָקַח כִּי אִם בְּתוּלָה מֵעַמּוֹ יָקַח אִשָּׁה (ויקרא כא, יג-יד).

⁸ בין אם נאמר כדברי כמה פרשנים שציפורה כושית, כי יש רמז לקשר אפשרי בין מדין לכוש: "תחת און ראיתי אהלי כושן ירגזון וריעות ארץ מדין (חבקוק ג, ז), בין אם נאמר שזו טענת מרים להסביר את התרחקות משה מציפורה כי צבע עורה כהה יחסית. וכך פירש רבנו בחיי בן אשר: "והטעם כי אשה כושית לקח" - הוא הדבור שדברה מרים, והיו

אינה נובעת משגב נבואתו, אלא שממרום מעמדו הנוכחי כבר אין זה לכבודו לחיות עם בת העם הנוכרי שאותה נשא לאישה בהיותו נרדף על חייו.⁹

סיבת החשד של מרים נרמזה בביטוי "וְהָאִישׁ מִשָּׁה" שהוא נושא המשפט, שדוחה מכול וכול חשד זה: "וְהָאִישׁ מִשָּׁה עֵנּוּ מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" – מרים ואהרון יודעים מה נאמר על "הָאִישׁ מִשָּׁה": "וַיִּתֵּן ה' אֶת חֹן הָעֵם בְּעֵינֵי מֵרְיָם גַּם הָאִישׁ מִשָּׁה גְדוֹל מְאֹד בְּאַרְץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עֲבָדֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי הָעָם (שמות יא, ג), והם חושדים שהכבוד שרחשו למשה אפילו המצרים גרם לו לזחיחות דעת. הדבר מסתבר מאוד בעיניהם, שהרי גם בני ישראל משתמשים בכינוי דומה למשה כאשר נתקפו בחרדה על היעלמו לזמן רב ופנו לאהרון בבקשה: "עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יָלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מִשָּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאַרְץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ (שמות לב, א); ההערכה של העם למשה כה רבה, שהם אפילו מייחסים לו את ההעלאה ממצרים.

לעומת הקיצור והעמימות בתיאור החטא של מרים, נעשה פומבי גדול לענישתה. כך בספר דברים כאשר אנו מצווים לזכור מה עשה ה' למרים, וכך גם בסיפור המקורי: ה' מגיב על הלשון הרע שמדברת מרים בצורה שמושכת את תשומת הלב של כל מחנה ישראל. אמנם הקריאה למשה, לאהרון ולמרים לצאת אל אוהל מועד היא קריאה נבואית שנשמעת רק בליבם, אך בהגיעם לשם: "וַיֵּרֶד ה' בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל, ואז אין מי שאינו נזעק להבין מה אירע, כי אי אפשר להתעלם מעמוד הענן, כפי שנאמר מפורשות במקום אחר: "וַהֲיָה כְּבָא מִשָּׁה הָאֹהֶל יֵרֵד עִמּוֹד הָעָנָן וְעַמּוֹד הָאֹהֶל וְדַבֵּר עִם מִשָּׁה. וְרָאָה כָּל הָעָם אֶת עִמּוֹד הָעָנָן עִמֵּד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל הָעָם וַהֲשִׁתַּחוּוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלוֹ" (שם' לג: ט-י).

ברור מסיים הסיפור שכל העם ידע שמרים נצטרעה כעונש על מעשיה,¹⁰ אף שאין איש יודע על מה, והתוצאה היא: "וַתִּסְגֹּר מֵרִים מַחוּץ לַמִּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאָסֶף מֵרִים. הפומביות של עונש מרים נרמזת גם בתגובת ה' לתפילת משה: "וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה וְאֶבְיָה יֵרֶק יֵרֶק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִפְלֵם שִׁבְעַת יָמִים" – ה' משווה את עונשה להשפלה דומה שנעשית בפומבי, כי אילו ירק אביה בפניה בסתר, לא הייתה בזה כלימה.¹¹ א"ה. אינו נכון.

כפי שאמרנו, חטאה של מרים לא נתברר לעם, לא בספר במדבר ולא בספר דברים, כי הקב"ה מדגים לנו הלכה למעשה את האיסור "לֹא תִלְךָ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ" (וי' יט: טז), ומאותה סיבה גם לנו הקוראים הדברים אינם מובנים עד הסוף.

ואחרי הכול עלינו להשיב על השאלה, מדוע נוסחו החובות של זכירת מעשה ה' למרים וזכירת מעשה עמלק בצורה דומה? נראה שפירוט העוול שעשה עמלק יכול להקביל לעוול שבהליכת רכיל: ההולך רכיל מתקיף בפתע, ללא אזהרה מוקדמת, ומזנב מאחור; הוא אינו פונה במישרין אל האיש אשר עליו דיבר לשון הרע, אלא כביכול תוקע לו סכין בגב. ולכן קדמה לאיסור "לֹא תִלְךָ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ" חובת ההוכחה: "הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ", כאשר המוכיח והמוכח עומדים זה לעומת זה. בנוסף, ניתן לומר על הולך הרכיל את הנאמר על עמלק: "וְרָא אֱלֹהִים" (דב' כה: יח), ואכן בדומה לזה מאשים ה' את מרים ואהרון: "וּמִדּוּעַ לֹא יִרְאֶתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמִשָּׁה".

לזכות מרים אפשר לטעון, שהאמירה "וְהָאִישׁ מִשָּׁה עֵנּוּ מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" מקילה מחומרת חטאה. מרים הכירה היטב את משה אחיה, והעריכה שברוב ענוותנותו לא יגלה לפניה את סגור ליבו. לכן חלקה את כעסה עליו רק עם אהרון, ולא הוציאה את הדברים מחוץ לחוג המשפחתי המצומצם. נראה שאהרון הכיר ביסוד הזה של מניעיה, ולכן בשם אותה אחווה הוא ביקש ממשה לסלוח לאחותם.

הסניגוריה האפשרית הזאת יכולה להסביר גם מדוע נגזר על מרים רק שבוע הסגר, שהוא המינימום בדיני ההסגר של הצרעת, ועם זאת, התורה לא כיסתה על המעשה, הפכה את הזכרתו לחובה לדורות, ואף הקבילה אותו לחטא עמלק, כדי להעמידנו על חומרת החטא

חושבים שלא נמנע משה מהיות עם צפורה אלא בשביל שאינה יפה". או שבמסגרת הניסיון להרחיק את לשון הרע ניתן לציפורה כינוי סגור נהור, שמובן רק לאהרון ולמרים.

⁹ במיוחד כשהוא רואה את אחיו אהרון שנשא את אחות נשיא שבט יהודה!

¹⁰ העם יודע מסיפורי העבר הלאומי שפרעה נענש בנגעי גוף על לקיחת שרה: "וַיִּנָּגַע ה' אֶת פְּרַעֲה בְנִגְעִים גְּדֹלִים וְאֶת בֵּיתוֹ עַל דְּבַר שְׂרֵי אִשְׁתֵּי אֲבָרָם (בראשית יב, יז), ומן הלשון המקבילה בסיפור עוזיהו, ניתן להבין שפרעה לקה בצרעת: "וַיִּנָּגַע ה' אֶת הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מִצְרַע עַד יוֹם מָתוֹ (מלכים ב, טו:ה). א"ה. אינו בהכרח כלל.

¹¹ חיזוק להבנה הזו נותן המקום הנוסף שבו נזכרת יריקה בפני משה: "וַיִּנְגְּשׁוּ וַיִּבְמְתוּ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחִלְצָה נַעֲלָה מֵעַל רִגְלוֹ וַיִּרְקֶה בְּפָנָיו וַעֲנִתָּה וְאָמְרָה כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו (דברים כה, ט).

של הליכת רכיל. אלא שההקבלה פועלת גם לכיוון השני; אם על הליכת רכיל נענשים בחומרה, על עשיית הרע על אחת כמה וכמה. וכפי שה' פעל להעניש את מרים, כך הוא פועל להעניש את כל עושי העוול, ואת עמלק סמל הרשע במיוחד, שהרי "מִלְחָמָה לָהּ בְּעַמְלֵק מִדֹּד דָּר" (שמ' יז:טז).

אנחנו, נציגו של ה' עלי אדמות, נמצאים בתפקיד הזה של מחיית הרשע, ומכאן נובעת חובת הזכירה של מעשה עמלק. אלא שהדמיון בין חובת הזכירה של מחיית עמלק למעשה מרים מרמז על כך שעשיית העוול יכולה להיות גם בתוך בני ישראל, ועלינו לפעול למיגורו מתוכנו. ואכן, בסיפור פילגש בגבעה (שד' יט-כ) פעל העם כיאות כאשר נסער והתעורר לענוש את עושי העוול, אלא שלא ידע על ענישת עמלק פרט חשוב: צריך אישור אלוהי לפעולה כה דרסטית, כפי ששאל יצא להעניש את עמלק רק על פי הוראה מפורשת של נביא. אמנם בסיפור פילגש בגבעה נמלך העם בתחילה באורים ובתומים, אך לא בדרך הראויה: השאלה הראשונה לא הייתה אם לעלות על בנימין למלחמת חורמה, אלא מי יעמוד בראש ההתקפה. רק לאחר כמה תבוסות הובן המסר, וסוף סוף נשאלה השאלה הנכונה: "האִוְסִיף לְגִשֵּׁת לְמִלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנִימִן אָחִי?". רק אז עלה בידי העם למחות כמעט את זכר עושי העוול בשבט בנימין. כאילו היו עמלק! א"ה. ואחרי המעשה נצטערו העם על זה מאוד!

תָּן לְחֶכְמְךָ וְיִחְכְּמוּ עִוְד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר גליונות <https://gilyonot.jewishoffice.co.il>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺